"मूर्च्छा मधुरसा देवी मोरटा तैजनी सुवा।
मधूलिका मधुश्रेणी गोकर्णी पीलुपर्ण्यपि॥"
इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे॥)

मोषकः, पुं. (मुष्णातीति। मुष्+ण्वुल्।) तस्करः। इत्यमरः। २। १०। २४॥

मोषणं, क्ली, (मुष्णनम्। छेदनम्। वधः। इति मुषधातोर्भावेऽनट्। (ल्युट्॥) मुष्णातीति। मुष्+ल्युः। अपहारके, त्रि। यथा, भागवते। ५।२४।२२। "न वै भगवान् नूनमसुष्यानुजग्राह यदुत पुनरात्मानुस्मृतिमोषणं मायामयं भोगैश्वर्य्यमेवातनुतेति॥")

मोषिता, [ऋ] त्रि, मोषणकर्त्ता। चौरः। इति मुषधातोस्तृन्प्रत्ययेन निष्पन्नः॥

मोहः, पुं, (मोहनमिति। मुह्+भावे घञ्।) मूर्च्छा। इत्यमरः। २। ८। १०८। (यथा. उत्तररामचरिते ३ अङ्के।

"वीचिवातैः शीकरक्षोदशीतै-
राकर्षद्भिः पद्मकिञ्जल्कगन्धान्।
मोहे मोहे रामभद्रस्य जीवं
खेदं खेदं प्रेषितैस्तर्पयेति॥"

अस्य विषयो यथा,—

"संज्ञावहासु नाड़ीषु पिहितासु निलादिभिः।
तमोऽभ्युपैति सहसा सुखदुःखपोहवत्॥
सुखदुःखपोहाच्च नरः पतति काष्ठवत्।
मोहो मूर्च्छेति तां प्राहुः षड्विधा सा प्रकीर्त्तिता॥"

इति सुश्रुते उत्तरतन्त्रे ४६ अध्याये॥)

अविद्या। इति मेदिनी। हे, ७। दुःखम्। इति शब्दरत्नावली। देहादिषु आत्मबुद्धिः। इति गीतासुबोधिन्यां श्रीधरस्वामी। अस्यौ ब्रह्मणो बुद्धितो जातः। यथा,—

"बुद्धेर्मोहः समभवद्दक्षाद्यास्तस्य मानसाः।
प्रमोदश्चाभवत् कण्ठान्मृत्युर्लोकभयङ्करः नृप!॥"

इति मात्स्ये २ अध्यायः॥

मोहस्वरूपं यथा,—

"मम माता मम पिता ममेयं गृहिणी गृहम्।
इतरच्च ममत्वं यत् स मोह इति कीर्त्तितः॥"

इति प्राणे क्रियायोगसारे १६ अध्यायः॥

धर्म्मेविमूढ़त्वम्। यथा,—

"अकामतः कृतं पापं वेदाभ्यासेन शुद्ध्यति।
कामतस्तु कृतं मोहात् प्रायश्चित्तैः पृथग्विधैरिति॥"

नन्वत्र मोहादिति को मोहः। अत्र।

"मोहशब्देन देवेन्द्र! बुद्धिपूर्व्वो व्यतिक्रमः।
उच्यते पण्डितैर्नित्यं पुराणे सांशुपायनः॥"

इति भविष्यपुराणवचनात् जातबुद्धिपूर्व्वो व्यतिक्रमो मोहः। इति त्रिकाण्डः। तत्र कामनासामर्थ्यादेव बुद्धेर्जन्मत्वात्। उच्यते। मूढ़स्य ब्रह्मार्थो मोहाद्गच्छत इत्यादौ मुह वैचित्ते इति धात्वर्थानुसारात् अज्ञानमात्रं मोहः। यत्र तु कामनाशब्दोऽस्ति तत्र भविष्यपुराणवर्णितमोहशब्दो न ग्राह्यः। किन्तु धर्म्मेविमूढ़त्वं मोहः स चाधर्म्मबुद्धौ सत्यामप्यकर्त्तव्ये रागात् कर्त्तव्यताभ्रमः। यथा, व्यासः।

"मोहो धर्म्मविमूढ़त्वं मानस्तत्राभिमानिता।"

एवञ्च भविष्यपुराणीयबुद्धिशब्दोऽप्यधर्म्मज्ञानमेवाभिधत्ते सत्यधर्म्मज्ञाने पापगौरवार्थमिदमुक्तं मोहादिति। इति प्रायश्चित्तविवेकः॥

मोहदृष्टो यथा,—

सुमनोवाच।

"श्रूयतामभिधास्यामि सर्व्वसन्देहनाशनम्।
स्वरूपसुपदेशस्य सर्व्वविज्ञानदर्शनम्॥
लोभः पापस्य बीजोऽयं मोहो मूलन्तु तस्य हि।
अवश्यं तस्य च स्कन्धो माया शाखासुविस्तरः॥
दम्भकौटिल्यपत्राणि कुलटा पुष्पितः सदा।
पैशुन्यं तस्य सौगन्ध्यमज्ञानं फलमेव हि॥
कृतघ्नपापकचौराश्च कूटाः क्रूराश्च पापिनः।
पक्षिणो मोहदृष्टस्य मायाशाखाः समाश्रिताः॥
अज्ञानन्तु फलं तस्य रसोऽधर्म्मफलस्य हि।
भावोदकेन संवृद्धस्य सत्यात् स तु प्रियः॥
अधर्म्मस्य सुरभिः क्लेदश्च मधुरायते।
तादृशैश्च फलैश्चैव सुफलो लोभपादपः॥
तस्य च्छायां समाश्रित्य यो नरः परिवर्त्तते।
फलानि तस्य योऽश्नाति सुफलानि दिने दिने॥
फलानान्तु रसेनैव अधर्म्मेण तु पोषितः।
सुसंपुष्टो भवेन्नूनं पतनाय प्रयच्छति॥"

इति पाद्मे भूमिखण्डे ११ अध्यायः॥

मोहनं, क्ली, (मुह्यतेऽनेनेति। मुह्+ल्युट्।) सुरतम्। इति हेमचन्द्रः। ३। २००। यथा, मार्कण्डेये। ५१। ७७।

"प्रविश्य गर्भमत्तेऽको मुक्त्वा मोहयतेऽपरा।
जायन्ते मोहनात्तस्याः सर्व्वमण्डूककच्छपाः॥")

होममन्त्रौषधादिद्वारासुन्मत्तकरणम्। तत्र होमेऽङ्गनियमो यथा,—

"मोहनं वशकामस्य प्रीतिसंवर्द्धनं तथा।
प्रदेशिनीकनिष्ठाभ्यां सर्व्वमेतत् प्रसिध्यति॥
मोहनाकर्षणञ्चैव क्षोभणोच्चाटनं तथा।
कनिष्ठामध्यमाङ्गुष्ठसंयोगेन तु लीलया॥
विधियुक्तेन होमेन तथा द्रव्याङ्गयोगतः।
सर्व्वे मन्त्राः प्रसिध्यन्ति सुग्रामन्त्रप्रयोगतः॥"

इति तन्त्रसारः॥

(नगरभेदः। यथा, महाभारते। २। २५३। ६।

"मोहनं पत्तनञ्चैव त्रिपुरी कोशला तथा।
इतान् सर्व्वान् विनिर्जित्य करमादाय सर्व्वशः॥")

मोहनः, पुं, (मोहयतीति। मुह्+णिच्+ल्युः।) धुस्तूरवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः। कामदेवस्य पञ्चबाणान्तर्गतबाणविशेषः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ (यथा, कथासरित्सागरे। ७१। १३२।

"कामस्येव जगज्जैत्रमोहनाख्याधिदेवतम्।
तद्रूपकृतचित्ताभूत् समाधिस्थेव तत्क्षणम्॥"

नृपविशेषः। यथा, कथासरित्सागरे। ४७। ६१।

"वीक्ष्य प्रसन्नं निहतं मोहनो नाम भूपतिः।
सन्निपत्याट्टहासं तं ताड़यामास सायकैः॥"

मोहकारके, त्रि॥ यथा, गीतायाम्। १८। ३९।

"यदग्रे चानुबन्धे च सुखं मोहनमात्मनः।
निद्रालस्यप्रमादोत्थं तत्तामसमुदाहृतम्॥"

"अत्र मोहनं मोहकरम्।" इति आनन्दगिरिः॥)

मोहनभोगः, पुं, (मोहनश्चासौ भोगश्चेति।) समिताशर्करादृतादियुक्तमिष्टान्नविशेषः। इति पाकराजेश्वरः॥

मोहना, स्त्री, (मोहयति पुष्पेणेति। मुह्+ल्युः। टाप्।) त्रिपुरमालीपुष्पम्। इति रत्नमाला॥ मरुमाला। इति शब्दमाला॥

मोहनी, स्त्री, (मुह्यत्यनयेति। मुह्+ल्युट्। स्त्रियां ङीष्।) उपोदकी। इति राजनिर्घण्टः॥ वटपत्री। इति भावप्रकाशः॥ (तथास्याः पर्य्यायः।

"मोहनी मल्लिकाख्या तु वटपत्री च मोहना।"

इति वैद्यकरत्नमालायाम्॥)

माया। यथा, महाभारते। १४। ८०। ४५।

"मया तु मोहनी नाम मायेयं संप्रदर्शिता॥")

मोहरात्रिः, स्त्री, (मोहस्य रात्रिः।) दैनन्दिनप्रलयः। यथा,—

"एवं पञ्चाशदब्दे च गते तु ब्रह्मणो नृप!।
दैनन्दिनन्तु प्रलयं वेदेषु परिकीर्त्तितम्॥
मोहरात्रिश्च सा प्रोक्ता वेदविद्भिः पुरातनैः।
तत्र सर्व्वे प्रणष्टाश्च चन्द्रार्कादिदिगीश्वराः॥
आदित्या वसवो रुद्रा मन्विन्द्रा मानवादयः।
ऋषयो मुनयश्चैव गन्धर्व्वा राक्षसादयः॥
मार्कण्डेयो लोमशश्च पैप्पलादिरजीविनः।
इन्द्रद्युम्नश्च नृपतिश्चाकूपारश्च कच्छपः॥
नाड़ीजङ्घो वकश्चैव सर्व्वे नष्टाश्च तत्र वै।
ब्रह्मलोकादधः सर्व्वे लोका नागालयास्तथा।
ब्रह्मलोकं ययुः सर्व्वे ब्रह्मलोकादधस्तथा॥
गते दैनन्दिने ब्रह्मा लोकांश्च सृजते पुनः।
एवं शतान्दपर्य्यन्तं परमायुश्च ब्रह्मणः॥
ब्रह्मणश्च निपातेन महाकल्पो भवेन्नृप!।
प्रकीर्त्तिता महारात्रिः सा एव च पुरातनैः॥"

इति ब्रह्मवैवर्त्ते प्रकृतिखण्डे। ५। ४। ७२—७९॥

मोहः कर्त्तव्यायः स एव रात्रिरिव रात्रिर्बुद्धिमोहकत्वान्निद्रारूपा। इदानीन्तनजनानां रात्रिरिति वा। इति देवीमाहात्म्यटीकायां विद्याविनोदः॥ जन्माष्टमीरात्रिः। यथा,—

"दीपोत्सवचतुर्द्दश्यामसया योग एव चेत्।
कालरात्रिर्महेशानि! तारकालीप्रियङ्करी।
जन्माष्टमी महेशानि! मोहरात्रिः प्रकीर्त्तिता॥
तृतीया माधवे शुक्ला कृत्तिकार्क्षसंयुता।
दारुणा कीर्त्तिता देवि! सर्व्वसिद्धेश्वरी परा॥"

इति शक्तिसङ्गमतन्त्रम्॥

मोहशास्त्रं, क्ली, (मोहोत्पादकं शास्त्रमिति मध्यपदलोपिकर्म्मधारयः।) अविद्याजनकशास्त्रः। यथा,—

"गोपतिं प्राह विप्रेन्द्रानाशोक्य भगवान् हरिः।